

Jagoda Jezior, *Wartość wyższego wykształcenia na rynku pracy. Studium metodologiczno-empiryczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017, ss. 621.

W dzisiejszych czasach wchodzenie na ścieżkę kształcenia akademickiego staje się udziałem niemal połowy abiturientów. Fakt ten nie jest zatem czymś wyjątkowym, ale czymś zupełnie zwyczajnym. Młodzież w dokonaniu takiego wyboru umacnia wiele bodźców. Jedni chcą przedłużyć sobie czas młodości i swobody i bez troski, inni chcą przeżyć przygodę intelektualną, jeszcze inni wejść w przyjaźnię, lub zadzierzgnąć innych, głębokich więzi interpersonalnych. Wszystkim jednak, decydującym się na taki krok, ostatecznie przyświeca, w mniejszym lub większym stopniu, przeświadczenie, że uzyskanie dyplomu wyższej uczelni, otworzy im drzwi do lepszego startu życiowego. Ten start głównie związany jest z usamodzielnieniem się finansowym, przede wszystkim w oparciu o pozyskanie atrakcyjnej posady. Jak tego typu myślenie weryfikuje rzeczywistość, wyznacza główny obszar zainteresowań Autorki prezentowanej książki.

Czytelnik tejże publikacji nie tylko spotka się z materiałem dotyczącym socjologicznego oglądu i wyjaśnienia spraw związanych z szansami osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy, ale także metodologicznym, szeroko omawiającym kwestie zdobywania informacji, jej przetwarzania, adekwatności stosowanych wskaźników, narzędzi i procedur itp. pozwalającym skutecznie rozwiązać wskazane kwestie. Publikacja jest zatem, jak słusznie podaje podtytuł, „studium metodologiczno-empirycznym”.

By jednak móc zrealizować przedsięwzięcie badawcze o takim charakterze w sposób solidny niezbędne są teoretyczne postawy pozwalające umieścić zasadnicze rozważania w odpowiednim kontekście. W prezentowanym studium takie zostały przedstawione. Książka, którą chciałbym zarekomendować Czytelnikowi składa się z dwóch rozdziałów teoretycznych. Pierwszy podejmuje kluczowe kwestie związane z rynkiem pracy. Poruszone są w nich zagadnienia: teorii rynku pracy, sprawy definicyjne odnoszące się do rynku pracy oraz jego koncepcje, struktury

podmiotowej i przedmiotowej tegoż rynku, a także omówiona została kategoria pracy – jako podstawowego „elementu w procesie wymiany między pracodawcami i pracownikami”. Drugi rozdział teoretyczny podejmuje zagadnienia wyższego wykształcenia oraz jego funkcjonowania w środowisku rynku pracy. Zostały w nim omówione kwestie: poziomu wykształcenia społeczeństwa polskiego, szkolnictwa wyższego, popytu na pracę oraz sytuacji osób z dyplomami akademickimi na rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem województwa lubelskiego.

Tego typu przygotowanie stanowiło punkt wyjścia do rozstrzygnięć natury metodologicznej. Autorka rozprawy ze szczególną atencją podeszła do tego etapu. Poświęciła mu trzy odrębne rozdziały: „Badania społeczne jako podstawa wiedzy o rynku pracy”, „Koncepcja badań własnych – wymiar substancywny”, „Metodologia badań własnych”. W sumie na 200 stronach w sposób nadzwyczaj skrupulatny opisała warsztat metodologiczny, jaki został wykorzystany przy realizowanym przedsięwzięciu. Czytelnika szukającego wyłożenia gotowego omówienia podjętej do rozwiązania głównej kwestii wskazanej tytułem rozprawy, tego typu „techniczne” opisy, wchodzenie w szczegółowe kwestie, pokazujące liczne trudności itp. mogą nużyć, a niekiedy nawet przestraszyć. Jednak Autorka książki chciała uczciwie przedłożyć sposoby przyjętej strategii badawczej i dochodzenia do ostatecznych konstatacji z wszelkimi niuansami. Przyjęcie takiej „taktyki” można byłoby także tłumaczyć wyjściem naprzeciw oczekiwaniom skrupulatnego recenzenta dzieła, chcącego poznać tajniki warsztatowe. Z punktu widzenia uczciwości oraz solidności badawczej tego typu podejście jest ze wszech miar godne pochwały, a nawet podziwu. Patrząc natomiast z perspektywy komercyjnej nie zawsze przysporzy zwolenników prezentowanemu dziełu. Mało cierpliwych może nawet zniechęcić do kontynuacji jego lektury.

Kwestie związane z zasadniczym tematem zostały wyłożone w kolejnych pięciu rozdziałach. Znalazły się w nich między innymi takie zagadnienia jak: zapotrzebowanie na pracowników z wyższym wykształceniem, oceną wyższego wykształcenia na rynku pracy, sytuacja jednostek z dyplomami akademickimi na rynku pracy, weryfikacja wartości wyższego wykształcenia przez rynek pracy. Oddzielny, kilkudziesięciostronicowy rozdział został przeznaczony na ogólne podsumowanie całego przedsięwzięcia badawczego. W tym podsumowaniu znalazły

się rekapitulacje odnoszące się do kwestii natury substancywnej i metodologicznej oraz rekapitulacje zestawiające badania „pracodawców” z badaniami pozostałych podmiotów aktywnych na rynku pracy. Struktura pracy oraz tok prowadzonej narracji sprawia wrażenie, że Autorka książki doskonale czuwa nad przebiegiem prowadzonego wywodu.

Badania, będące punktem odniesienia przedłożonego opracowania, przeprowadzono w woj. lubelskim, co jest szczególnie ważne zw. na nadzwyczaj trudną sytuację ludzi z wyższym wykształceniem na rynku pracy na wskazanym obszarze. W tym względzie Lubelszczyzna jest wyjątkowa na tle kraju – bezrobocie osób z wyższym wykształceniem, w latach w których prowadzone były ekspertyzy, miało jedne z najwyższych wskaźników w Polsce. Badania w takich ekstremalnych warunkach sprzyjają wydobyciu i wyraźnemu uwypukleniu występujących cech analizowanego zjawiska. Wydaje się zatem, że dobór terenu badań do zastosowanego projektu był jak najbardziej trafny.

Badania stanowiące podstawę do prowadzonych analiz w opiniowanej pracy realizowane były w kilku etapach, na przestrzeni kilkunastu lat. Opracowanie ich efektów związane było z wieloma trudnościami. Głównie wymagało wykazania zbieżności koncepcji badawczych i rozwiązań metodologicznych, szczególnie replikacji wskaźników – należy stwierdzić, że z tego zadania Autorka wywiązała się w sposób bardzo dobry. Należy dodać, że przyjęta perspektywa badawcza stwarzała możliwość śledzenia wybranego fenomenu w stosunkowo „długim trwaniu”. Taki punktu widzenia pozwala uchwycić analizowane zjawisko w dynamice dziania się pokazując: zachodzące trendy, ich wahnięcia, uzależnienia od różnorodnych okoliczności itd. Jest zatem zdecydowanie pełniejszy od „jednorazowego” spojrzenia na badany fenomen, ale jednocześnie – co trzeba podkreślić – sprawia więcej kłopotów z satysfakcjonującym wyłożeniem otrzymanych wyników. Wydaje się, że Jagoda Jezior umiała w sposób zadowalający poradzić sobie z tymi trudnościami.

Przy tej okazji należy podkreślić, że mimo, iż badania realizowane były na przestrzeni kilkunastu lat i składały się z kilkunastu odrębnych projektów Autorka potrafiła je zsyntetyzować nadając jednolitą postać, dającą wrażenie koherentnej całości (było to rzeczą nadzwyczaj trudną zważywszy, że każdy z projektów miał

swoją specyfikę). Walory te widać w spójnej strukturze, wynikającej z postawionych celów naukowo-badawczych. Zachowuje ona logiczny układ prezentacji założeń teoretycznych i metodologicznych oraz analizy materiału empirycznego. Warto zaznaczyć, że struktura ta nie jest typowa dla opracowania opartego na materiale empirycznym pochodzącym z badań własnych, ze względu na rozbudowane fragmenty metodologiczne, o czym wyżej wspomniano. Jednak z punktu widzenia zamysłu analitycznego zaproponowana w pracy konstrukcja jest uzasadniona, a nawet w jakiś sposób wymuszona.

Na uwagę zasługuje przyjęcie przez Jagodę Jezior projektu wieloperspektywicznego naświetlenia badanego zjawiska. W książce został pokazany punkt widzenia kluczowych na rynku pracy podmiotów: pracodawców i pracobiorców. Takie podejście chroni przed jednostronnością uzyskanych wyników oraz na ich podstawie formułowania interpretacji, i tym samym zwiększa obiektywizm ujęcia. Nadto daje sposobność spojrzenia na badany fakt z uwzględnieniem „racji” bezpośrednio zaangażowanych na rynku pracy podstawowych „graczy”. W tym względzie realizowany projekt jest świadectwem dojrzałego zamysłu badawczego.

Jak już zostało zauważone Autorka swój wywód wzbogaca rozważaniami dotyczącymi refleksji nad prowadzonymi badaniami – trudnościami, które z nimi są związane, kontekstem społeczno-kulturowym – jako zespołem czynników warunkujących proces prowadzenia czynności badawczych, możliwościami poprawy narzędzia badawczego, zasad pomiaru, specyfiki respondentów itd. Przy nadarzających się okazjach dzieli się z czytelnikiem swoim warsztatem i napotkanymi podczas procesu badawczego problemami w sposób nadzwyczaj skrupulatny. Dokonuje także auto-ewaluacji rezultatów podjętego przedsięwzięcia badawczego, wykazując dbałość o spójność celów, założeń, działań badawczych i wniosków końcowych. Nad większością wskazanych zagadnień, w standardowych pracach empirycznych, przechodzi się jak nad porządkiem dziennym, często zdawkowo o ich wspominając, lub w ogóle pomijając milczeniem. Przyjęta praktyka świadczy o rzetelności Autorki rozprawy. Tę cechę wzmacnia także duża dbałość o zakresy semantyczne podstawowych pojęć czemu daje wyraz w wielu miejscach rozprawy.

Przy rozbudowanym materiale, a z takim mamy do czynienia w recenzowanej książce, pomocne są zabiegi wspomagające czytelnika by nie zagubił się wśród wielostronicowych i wielowątkowych wywodów. Jagoda Jezior zadbała o takie wspomaganie. Każdy rozdział książki opatrzony jest wprowadzeniem informującym o zawartości rozpoczętego fragmentu pracy. Nadto każdy rozdział zamknięty jest podsumowaniem – syntetyzującym kluczowe ustalenia, do jakich doszła na podstawie uzyskanego materiału. Tego typu zabiegi robią dobre wrażenie i w znaczący sposób pomagają w odbiorze prezentowanych treści.

Na zakończenie chciałbym zauważyć, że praca napisana została w sposób komunikatywny, pomimo sporego nasycenia pojęciami z zakresu metodologii badań, a także wyrażeniami o charakterze technicznym, dotyczącymi technik zbierania danych, budowy narzędzi badawczych itp. Nadto podkreślenia wymaga fakt, że Autorka nie atakowała Czytelnika zbyt materiałem „empirycznym”. Umiała umiejętnie wyeksponować to, co najważniejsze i „ukryć” dane, bez których nie ucierpiał odbiór przekazu. Tutaj należy odnotować, że to, co nie zostało umieszczone na kartach książki, to kolejnych kilkaset stron. Zdawać sobie należy sprawę, że podstawę prezentowanego materiału stanowiło kilka tysięcy tabel i towarzyszące im tysiące obliczeń.

Powinno się wyakcentować, że Jagoda Jezior dokonała wielkiego wysiłku intelektualnego, zbierając i opracowując materiał pozyskany w prowadzonych przez kilkanaście lat badaniach oraz znajdując mu jednolite ramy ekspozycyjne. Zauważmy, że ma on unikatową wartość poznawczą ze względu na teren badań, przyjęte strategie badawcze oraz wielką skrupulatność, z jaką podjęte przedsięwzięcie było przeprowadzone na wszystkich etapach. Uważam, że potencjał intelektualny książki powinien być wykorzystany przez: studentów budujących swój warsztat badawczy (z tej perspektywy szczególnie cenne jest prowadzenie „otwartego” wywodu metodologicznego); teoretyków zagadnienia (książka zawiera przepastne zasoby usystematyzowanej wiedzy na temat sposobu funkcjonowania „wyższego wykształcenia” w „nasyconym” rynku pracy, a także reakcji tegoż rynku na pojawiające się w jego obszarze zasoby osobowe); instytucje odpowiedzialne za wykorzystanie kapitału społecznego (w dzisiejszych czasach kładących nacisk na praktyczne walory wiedzy podmioty odpowiedzialne za prowadzenie polityki

społecznej ze szczególną uwagą powinny przyjrzeć się przedłożonym w rozprawie analizom – te bowiem podsuwają wiele cennych sugestii do opracowania, a dalej prowadzenia racjonalnej, opartej na eksperckim oglądzie faktów strategii działań). Mimo znacznych rozmiarów rozprawy warto jest wyciągnąć po nią rękę i zanurzyć się w jej lekturze.

Mariusz Zemło